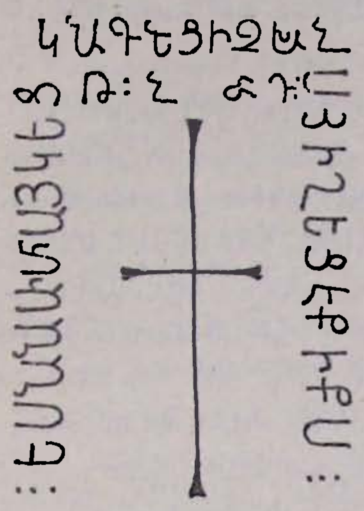

122. ԲԱՐՁՐԱՎԱՆ (ԵՐԻՑԱԹՈՒՄԲ) «ՔՐԱՏԱԿԻ ս. ՄԻՆԱՍ» եկեղեցու հյուսիսային պատի տակ, դրսից, կանգնած խաչքարի շրջանակներին.

ԵՍ ԱՆԱՆԻԱ ՄԻԱՑԿԵՑ ԿԱՆԳՆԵՑԻ ԶԽԱՉՍ
ՅԻՇԵՑԷՔ Ի ՔՍ ԹՎ. :ՉԾԳ:

ՄԻԱՑԿԵՑ-համարում ենք խոսակցական լեզվի ձև։

123. ԲԱՐՁՐԱՎԱՆ (ԵՐԻՑԱԹՈՒՄԲ) գյուղամիջի եկեղեցու կարին, արևմայան կողմից կանգնեցրած խաչքարի տակին.

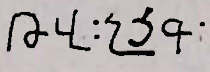

ԹՎ. :ՉՀԳ:

Եկեղեցին ավելի նոր է, նորոգված 1866-ին վերաբնակվողների կողմից։

ՀԱԼԻՁՈՐ ԵՎ ՀԱՐԱՆՑ ԱՆԱՊԱՏ

Հաբանդ գավառի հնագույն գյուղերից է, աղբյուրների մեջ հիշատակված է 10-րդ դարի սկզբներից, իսկ Ստ. Օրբելյանի ցուցակի մեջ, իր հարկի չափով միջին մեծության գյուղերի շարքումն է (8)։

Դեռևս 10-րդ դարում Սյունյաց Բաբգեն իշխանի դուստր Համասպրուհին Հալիձոր գյուղը նվիրել է Տաթևի վանքին, որը կրկին հաստատել է Տարսայիճ Օրբելյանը 1274 թ.։ Հալիձորը Տաթևի սեփականությունն էր համարվում մինչև 19-րդ դարն էլ։

Ստ. Օրբելյանի և հին հիշատակարանների մեջ գյուղի անունը գրվել է ՀԱԼԷ ձևով, հետևում Հալիձոր գրելու դեպքում հասկացվում էր գյուղի շրջապատի ձորը. հետագայում գրվում է Հալի-ձոր և ի վերջո Հալիձոր։

Գյուղի միջում այժմ հին հուշարձաններ չկան, միակ եկեղեցին 17-րդ դարի սկզբի շենք է, թեև նրա հարավային մուտքի բարավորի վրա գրված է ԹՎ.:ՈԿ:, բայց ինչպես գրչության ոճը, նույնպես և շենքի ճարտարապետական առանձնահատկությունները այդ չեն հաստատում, պետք է լինի :ՌԿ: Գրիչը Ռ-ի վրա մոռացել է հորիզոնական ստեղը փորագրել։

Հալիձորից դուրս, նրա սահմաններում կան հետևյալ կարևոր հուշարձանները.

1. «Շրջիկ» կոչված վայրում, *գյուղից 3—4 կիլոմետր հյուսիս-արևելք, Որոտան գետի ձախ ափի մոտ, այգիների մեջ, ժայռաբեկորի վրա կանգնած է մի խաչքար, 1265 թ. կալվածագիր-արձանագրությամբ. № 124։*

2. «Խաչիճ խութի» կամ Վճառի ճուշարձաններ, *գյուղից մոտ մեկ կիլոմետր դեպի արևելք, Շնհեր տանող ճամփից աջ, գտնվում է մի ժայռոտ բլուր, որի վրա մնում են մի ավերակ եկեղեցու հիմնապատեր, երեք խաչքարեր, մի քանի գերեզմանաքարեր և տների հիմնապատեր։*

Այդ վայրը արձանագրության մեջ կոչված է ՎՆՍԱՐ-(=Վանասար=Վանքասար), և 13-րդ դարի վերջին Տարսայիճ Օրբելյանի կողմից նվիրվել է Վարդպետ=ճարտարապետ Սիրանեսին, որպես վարձատրություն նրա կառուցած շենքերի համար, (արձ. № 125)։ Այդտեղ են թաղված նաև Սիրանեսի հայրը և մայրը. արձ. № 126։

3. Հարանց անապատ. *գտնվում է գյուղից մոտ 5 կիլոմետր հեռու, Որոտան գետի աջ ափին, լեռնալանջի հարթության վրա։ Անապատը բաղկացած է մի եկեղեցուց և գավթից. որոնց շուրջը խցերի և այլ շենքերի ավերակներ կան։ Այս բոլորը շրջապատված են պարսպով։ Վանքից մի քիչ դեպի հյուսիս կա մի մատուռ՝ Պողոս—Պետրոս անվամբ։ Այս բոլոր շինությունները կառուցված են 17-րդ դարում։*

124. ՀԱԼԻՁՈՐ. «ՇՐՋԻԿ» կոչված վայրում կանգնած խաչքարի ծիկունքին և հյուսիսային կողին. 17 տող.

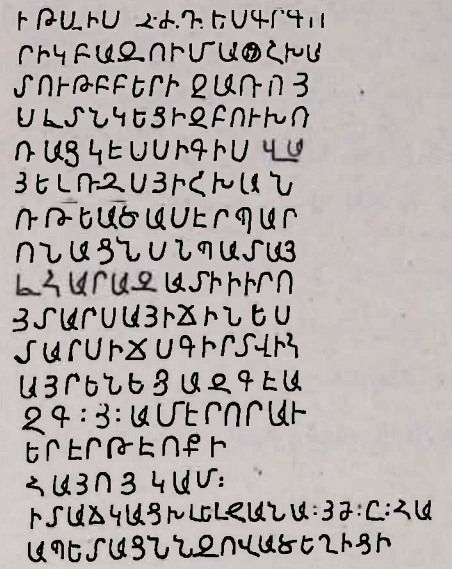

Ի ԹՎԻՍ ։ՉԺԴ։ ԵՍ ԳՐԳՈ|ՐԻԿ ԲԱՉՈՒՄ ԱՇԽԱ|ՏՈՒԹԲ ԲԵՐԻ ՋԱՌՈՑՍ ԵՒ ՏՆԿԵՑԻ ՉԲՈՒԽՈՒ|ՈՒԱՑ ԿԷՍՍ ԻԳԻՍ ՎԱ|ՑԵԼՈՒՉՍ, ՑԻՇԽԱՆ|ՈՒԹԾ ԱԾԱՍԷՐ ՊԱՐ|ՈՆԱՑՆ ՍՆՊԱՏԱՑ | ԵՒ ՀԱՐԱՉԱՏԻ ԻՒՐՈՑ ՏԱՐՍԱՑԻՃԻՆ. ԵՍ | ՏԱՐՍԱՑԻՃՍ ԳԻՐ ՏՎԻ ՀԱՑՐԵՆԵՑ ԱՉԳԷ Ա|ՉԳ ։Ց։ ԱՄ ԷՐ ՈՐ ԱՒԵՐ ԷՐ։ ԹԷ ՈՔ Ի | ՀԱՑՈՑ ԿԱՄ | Ի ՏԱՃԿԱՑ ԽԼԵԼ ՋԱՆԱ ։ՑԺԸ։ ՀԱՐ/ԱՊԵՏԱՑՆ ՆՉՈՎԱԾ ԵՂԻՑԻ։

Խաչքարի գտնված վայրը կոչվում է ՇՐՋԻԿ։

Արձանագրության վերջին երկու տողը գրված է հյուսիսային նեղ կողին, վերից վար։

Երկրորդ տողում ԱՇԽԱՏՈՒԹԲ բառի առաջին Ա-ից հետո բնական փոս է։

Տասնմեկերորդ տողում ՏԱՐՍԱՑԻԾ բառի մեջ երկու տառ բաց է թողել գրիչը. լրացնում ենք։

Լալայան, Ազգ. հանդ. Դ. 41. (խիստ աղճատված)
Լուսանկ. տախտ. XI, 39, 40, 41 *(3 կտորից)*

125. ՀԱԼԻՁՈՐ. «ԽԱՉԻՆ ԽՈՒԹ» վայրում կանգնած խաչքարի պատվանդանի արևմայան երեսին ամբողջովին և հյուսիսային քիվին. 18 տ.

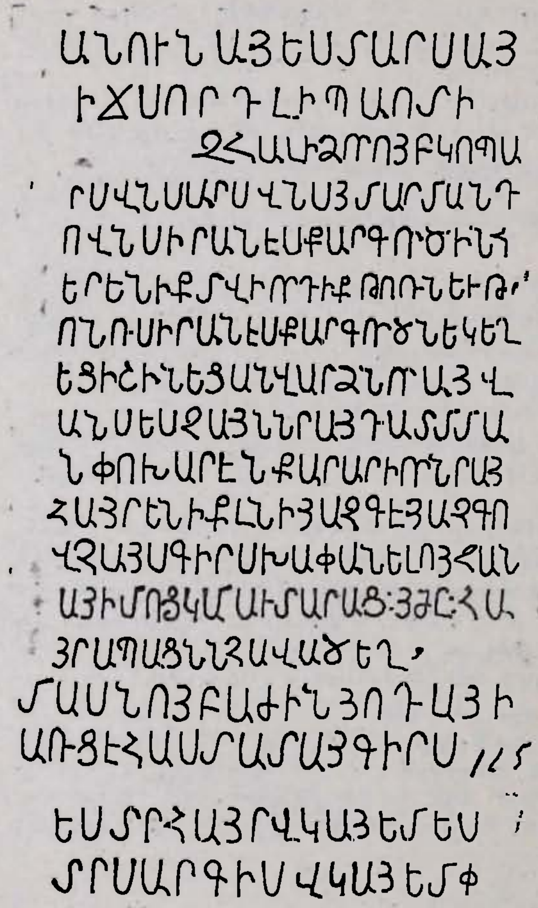

ԱՆՈՒՆ ԱՅ ԵՍ ՏԱՐՍԱՅԻՃՍ, ՈՐԴԻ ԼԻՊԱՌՏԻ | , ՁՀԱԼԻՁՈՐՈՑ ։Բ։ ԿՈՊԱՐՍ, ՎՆՍԱՐՍ, ՎՆՍԱՐԱՑ ՄԱՐՄԱՆԴՈՎՆ ՍԻՐԱՆԷՍ ՔԱՐԳՈՐԾԻՆ Հ|ԵՐԵՆԻՔ ՏՎԻ ՈՐԳԻՔ ԹՌՌՆ ԵՒ Թ|ՌՌՆ. ՍԻՐԱՆԷՍ ՔԱՐԳՈՐԾՆ ԵԿԵՂ|ԵՑԻ ՇԻՆԵՑ ԱՆՎԱՐՉ ՆՈՐԱՑՎ|ԱՆՍ, ԵՍ ՉԱՑՆ ՆՐԱ ԴԱՏՄԱ|Ն ՓՈԽԱՐԷՆՔ ԱՐԱՐԻ, ՈՐ ՆՐԱՑ| ՀԱՑՐԵՆԻՔ ԼԻՆԻ ՑԱՉԳԷ ՑԱՉԳ. Ո|Վ ՉԱՑՍ ԳԻՐՍ ԽԱՓԱՆԵԼՈՑ ՋԱՆԱ ՑԻՄՈՑ ԿԱՄ ԱՒՏԱՐԱՑ, ։ՑԺԸ։ ՀԱ|ՑՐԱՊԵՏԱՑՆ ՆՉԱՎԱԾ ԵՂԻՑԻ, ՄԱՍՆՈՑ ԲԱԺԻՆ ՑՈԴԱՑԻ | ԱՌՑԷ. ՀԱՍՏԱՏԱՑ ԳԻՐՍ | .
ԵՍ ՏՐ ՀԱՑՐ ՎԿԱՑ ԵՄ,
ԵՍ | ՏՐ ՍԱՐԳԻՍ ՎԿԱՑ ԵՄ[Փ].

Երկրորդ տողում ԼԻՊԱՌՏի բառի Ռ տառի հորիզոնական սաեղը մոռացված է գրչի կողմից։

Երրորդ տողում ԿՈՊԱՐ բառից առաջ Ր ուղղում ենք Բ հորիզոնական ստեղը մոռացված է գրչի կողմից։

Չորրորդ տողի ՎՆՍԱՐ համարում ենք ՎԱՆԱՍԱՐ—ՎԱՆՔԱՍԱՐ բառի բարբառային ձև. նույնտեղ ՎՆՍՑ համարում ենք նույն ՎՆՍԱՐ բառի հոլովական ձև՝ ՎՆՍԱՐԱՑ, տառերը մոռացված են, լրացնում ենք.

Վեց և յոթերորդ տողերում ՈՐԴԻՔ ԹՈՌՆ ԵՒ ԹՈՆՌ կարդում ենք ՈՐԴԻՔ ԹՈՌՆ և ԹՈՌՆ, վերջին բառի մեջ տառերը հետ ու առաջ են դրված սխալմամբ, գրչի կողմից։

Տասներորդ տողում ՀԱՅՐԱՊԱՅՆ բառի մեջ, նույնպես սխալմամբ, տառեր են բաց թողնված. լրացնում ենք ՀԱՅՐԱՊԵՏԱՅՆ։

Մյուս անկանոնությունները համարում ենք բարբառային ձևեր։

Լալայան, Գ. 41 և «ԶԱՆԳԵԶՈՒՐ» 40. երկու դեպքում էլ խիստ աղճատված.
Լուսանկ. տախտ. XII. 42

126. ՀԱԼԻՁՈՐ. *«ԽԱՉԻՆ ԽՈՒԹ» կոչված վայրում նախորդի հարավում կանգնած խաչքարի ճակատին. 4 տ.*

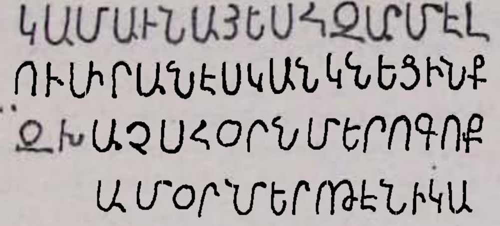

ԿԱՄԱՒՆ ԱՑ ԵՍ ՀՁԱՐՄԷԼ | ՈՒ ՍԻՐԱՆԷՍ ԿԱՆԿՆԵՑԻՆՔ | ԶԽԱՉՍ ՀՕՐՆ ՄԵՐՈ ԳՈՔ|Ա ՄՕՐՆ ՄԵՐՈ ԹԷՆԻԿԱ։

Լուսանկ. տախտ. XII, 43

127. ՀԱԼԻՁՈՐ. *նույնտեղ. ավերակ եկեղեցու առաջ կանգնած խաչքարի վրա. 3 տ.*

ԶԽՈՐՄԷՐ ՅԻՇ|ԵՑԷՔ Ի ՔՍ. ԹՎ | ։ՊԿԳ։

Լուսանկ. տախտ. XIII, 45.

128. ՀԱԼԻՁՈՐ. *նույն տեղ մի տափակ գերեզմանաքարի երեսին. 2 տ.*

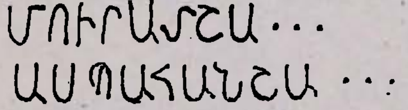

ՄՈՒՐԱՏՇԱ . . . .
ԱՍՊԱՀԱՆՇԱ . . . .

129. ՀԱԼԻՁՈՐ. *գյուղամիջի ս. ՄԻՆԱՍ եկեղեցու հարավային մուտքի բարավորին.*

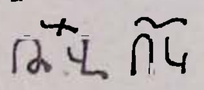

ԹՎ ։ ՌԿ։

Թվականի Ո-ն ուղղում ենք Ռ. նկատի ունենալով գրչության ոճը և շենքի ճարտարապետության բնույթը։

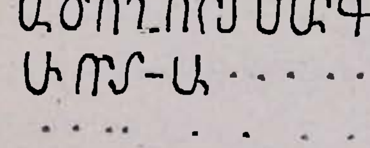

130. ՀԱԼԻՁՈՐ. *գյուղամիջի ս. ՄԻՆԱՍ եկեղեցու հարավային պատի մեջ ագուցված խաչքարի տակին. 3 տ.*

ԱԾ ՈՂՈՐ|ՄԻ ՍԱՐԳ|ՍԻ . . . . .

131. ՀԱԼԻՋՈՐ. ՀԱՐԱՆՑ ԱՆԱՊԱՏ. *պարսպի դարպասից վեր ագուցված կիսաշրջան քարի վրա. 9 տ.*

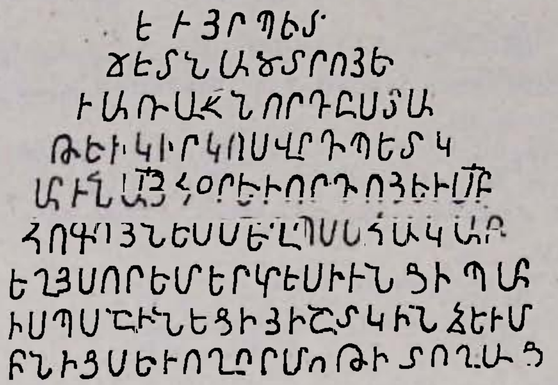

ԵՒ ՅԱՅՐԱՊԵՏ ¦ ՃԵՏՆ ԱՆԾԱՏՐՈՑ,
ԵՒ ԱՌԱՋՆՈՐԴ ԸՍՏԱ ԹԵԻ ԿԻՐԱ-
ԿՈՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ, ԿԱՄԱՒՆ ԱՅ ՀՕՐ
ԵՒ ՈՐԴՒՈՅ ԵՒ ՍԲ ¦ ՀՈԳՒՈՅՆ, ԵՍ ՄԵ-
ՂԱՊԱՐՏ, ՍԱՀԱԿ ԱԲԵՂԱՅՍ, ՈՐ
ԵՄ ԵՐԿՐԵ ՍԻՒՆԵՑԻ ՊԱՐԻՍՊՍ ՇԻ-
ՆԵՑԻ, ՅԻՇԱՏԱԿ ԻՆՁ ԵՒ ՄԻԱԲԱ-
ՆԻՑՍ ԵՒ ՈՂՈՐՄՈՒԹԻ ՏՈՂԱՑ.

Լրացումների պայմանական նշանները չենք դնում, բնագիրը չխճողելու համար։

Լուսանկ. տախտ. XIII, 44

132. ՀԱՐԱՆՑ ԱՆԱՊԱՏ. *պարսպի վերին շրթունքին մի փոքր քարի վրա. 2 տող.*

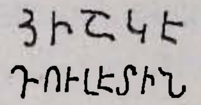

ՅԻՇԱՏԱԿ Է ԴՈՒԼԷՏԻՆ.

133. ՀԱՐԱՆՑ ԱՆԱՊԱՏ. *պարսպի դարպասի կամարակապ քարի վրա.*

ՅԻՇԱՏԱԿԵ ԴՈՒՌՍ ԱՂԱՂՆԵԱՑՆ ԱՅ ԱՆԹԱՌԱՆԻՆ, ՀՌԻՓՍԻՄԻՆ,
ՄԱՐԵԱՆՈՍԻՆ, ՅԵՒՈՒՆ ԵՒ ԱԼԷՔՍԻԱՆՈՍԻՆ. ԹՎ. ։ՌՃԿԶ։ ԷՐ
ԵՒՍ ԱՌԱՒԵԼ, ՅԱԿՈԲԻՆ, ԱԲՐԱՀԱՄԻՆ;

Լալայան, Գ. 147

134. ՀԱՐԱՆՑ ԱՆԱՊԱՏ. *եկեղեցու արևմայան մուտքի կամարակալ քարի վրա. արտաքուստ.*

ՅԻՇԵՑԷՔ Ի ՔՍ ԶՄԵՂԱՊԱՐՏ ՍԱՀԱԿ ԱԲԵՂԱՅՍ, ՈՐ ՆՈՐՈԳԵԱՑ ԶԵԿԵՂԵՑԻՍ
ԵՒ ՇԻՆԵԱՑ ԶԳԱՒԻԹՍ, ԶՊԱՐԻՍՊՍ ԵՒ ԱՅԼ ՇԻՆՈՒԱԾՔ ՍՈՒՐԲ ԱՆԱՊԱՏԻՍ,
ՅԻՇԱՏԱԿ ԻՒՐ ԵՒ ԻՒՐ ԾՆՈՂԱՑՆ ՏԷՐ ՈՎԱՆԷՍԻՆ ԵՒ ՓԱՐԻԽԱԹՈՒՆԻՆ։

Լալայան, Գ. 147

135. ՀԱՐԱՆՑ ԱՆԱՊԱՏ. *Եկեղեցու արևմայան մուտքի կողքին, դրսից ագուցված մի փոքր խաչքարի վրա.*

ՅԻՇԱՏԱԿ Է ԶԱՑՍ ԽԱՉՍ ԾԱՏՈՒՐ ՊԱՊԻՆ.

Լալայան, Գ. 147

136. ՀԱՐԱՆՑ ԱՆԱՊԱՏ. *եկեղեցու արևմայան մուտքի կողքին, դրսից ագուցված մի փոքր խաչքարի վրա.*

ՅԻՇԱՏԱԿ Է ԽԱՉՍ ՄԱՐՏԻՐՈՍԻՆ.

Լալայան, Գ. 147